

О.М. Луцків

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79020, Україна

E-mail: lutolen@i.uaORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8919-6761>**СВІТОВИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ**

У статті сформульовані особливості інклюзивної моделі економічного розвитку. Розглянуто різні підходи до визначення сутності інклюзивного типу розвитку економіки. Один з яких визначає інклюзивний розвиток як стійке економічне зростання, основною метою якого є скорочення бідності та нерівності. Другий підхід визначає інклюзивний розвиток як процес розширення залученості населення до створення ВВП, забезпечення рівних можливостей для реалізації свого людського потенціалу незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічних коренів. Метою статі є дослідження світового та європейського досвіду реалізації моделей інклюзивного розвитку, вивчення та узагальнення їх основних орієнтирів та індикаторів. Визначено, що модель інклюзивного розвитку базується на наступних умовах: держава зобов'язана надати можливість кожній людині повноцінно та в повній мірі реалізувати свій потенціал; бути активним та повноцінним членом суспільства; отримувати гідну оплату за результати своєї праці; рівному доступі до результатів праці, який передбачає рівномірний і достатній розподіл результатів праці між найманим працівником, підприємцем і державою через збалансований розмір заробітної плати, прибутків і податків; доступності до високоякісних освітніх і медичних послуг тощо. Проаналізовано особливості американської, європейської, китайської та норвезької моделі інклюзивного розвитку. Виділено їх основні пріоритети та орієнтири соціального захисту. Визначено шляхи досягнення інклюзивного зростання. Проведено аналіз показників економічного зростання, рівня бідності, розшарування населення, соціальних гарантій, соціальних видатків. Тому інвестиції в освіту, вирішення соціальних, національних, культурних, демографічних, екологічних проблем, розвиток охорони здоров'я, науки сприятиме формуванню нової структури економіки, яка буде базуватись на принципах інклюзивності.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, економічне зростання, нерівномірність доходів, добробут.**JEL Classification:** E64, H00, J21, O51, O57.**Olena Lutskiv**

State Institution "Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishniy of the National Academy of Sciences of Ukraine"

4 Kozelnytska Str., 79020, Lviv, Ukraine

E-mail: lutolen@i.uaORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8919-6761>**WORLD AND EUROPEAN EXPERIENCE OF INCLUSIVE DEVELOPMENT MODEL REALIZATION**

The article identifies features of an inclusive model of economic development. Different approaches to determining the essence of an inclusive type of economic development are considered. One of which defines inclusive development as sustainable economic growth, whose main purpose is to reduce poverty and inequality. The second approach defines inclusive development as the process of expanding people's involvement in GDP creation, ensuring equal opportunities for realizing their human potential regardless of socio-economic conditions, gender, place of residence and ethnic roots. The purpose of the article is to explore the world and European experience of implementing the models of inclusive development, to study and summarize their main benchmarks and indicators. It has been determined that the model of inclusive development is based on the following conditions: the state is obliged to enable every person to fully realize his or her potential; to be an active member of society; receive decent pay for the results of their work; equal access to work results, which implies a uniform and sufficient distribution of work results between employees, entrepreneurs and the state through a balanced amount of wages, income and taxes; accessibility to high quality educational and medical services, etc. The features of the American, European, Chinese and Norwegian models of inclusive development are analyzed. Their main priorities and guidelines for social protection and inclusion are highlighted. Ways to achieve inclusive

growth are identified. The analysis of economic growth, poverty, population stratification, social guarantees, social expenditures has been carried out. Therefore, investments in education, solving social, national, cultural, demographic, environmental problems, development of health care, science will contribute to the formation of a new economic structure, which will be based on the principles of inclusiveness.

Keywords: inclusive development, economic growth, income inequality, well-being.

JEL Classification: E64, H00, J21, O51, O57.

Е.Н. Луцкив

ГУ «Институт региональных исследований имени М.И. Долишнего НАН Украины»

ул. Козельницкая, 4, г. Львов, 79020, Украина

E-mail: lutolen@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8919-6761>

МИРОВОЙ И ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ МОДЕЛИ ИНКЛЮЗИВНОГО РАЗВИТИЯ

В статье сформулированы особенности инклюзивной модели экономического развития. Рассмотрены различные подходы к определению сущности инклюзивного типа развития экономики. Первый определяет инклюзивный тип развития как устойчивый экономический рост, основной целью которого определено сокращение бедности и неравенства. Второй подход определяет инклюзивное развитие как процесс расширения вовлеченности населения в создание ВВП, обеспечение равных возможностей для реализации человеческого потенциала независимо от социально-экономических условий, пола, места жительства и этнических корней. Цель статьи – исследование мирового и европейского опыта реализации моделей инклюзивного развития, изучение и обобщение их основных ориентиров и индикаторов. Определено, что модель инклюзивного развития базируется на следующих условиях: государство обязано предоставить возможность каждому человеку полноценно и в полной мере реализовать свой потенциал; быть активным и полноценным членом общества; получать достойную оплату за результаты своего труда; равном доступе к результатам труда, который предусматривает равномерное и достаточное распределение результатов труда между наемным работником, предпринимателем и государством благодаря сбалансированному размеру заработной платы, прибыли и налогов; доступности высококачественных образовательных и медицинских услуг и т.п. Проанализированы особенности американской, европейской, китайской и норвежской моделей инклюзивного развития. Выделены их основные приоритеты и ориентиры социальной защиты и включения. Определены пути достижения инклюзивного роста. Проведен анализ показателей экономического роста, уровня бедности, уровня расслоения населения, социальных гарантий, социальных расходов. Поэтому инвестиции в образование, решения социальных, национальных, культурных, демографических, экологических проблем, развитие здравоохранения, науки будет способствовать формированию новой структуры экономики, которая будет базироваться на принципах инклюзивности.

Ключевые слова: инклюзивное развитие, экономический рост, неравномерность доходов, благополучие.

JEL Classification: E64, H00, J21, O51, O57.

Постановка проблеми. Основним стратегічним орієнтиром політики багатьох країн світу є стійке економічне зростання. В процесі глобалізації економічні можливості супроводжуються небезпечними ризиками, що зумовлюються нестійкістю потоків капіталу, зростанням боргової залежності, посиленням нерівності, зростанням бідності, нестабільністю фінансового сектора. Такі трансформаційні процеси, що відбуваються в світовій економіці, призводять до зміни і основних пріоритетів і стратегії її розвитку. На сьогоднішній день широкого поширення набуває модель інклюзивного зростання.

Аналіз останніх досліджень. Проблема виведення національної економіки з кризи та забезпечення інклюзивного розвитку посідає визначальне місце в дослідженнях, як зарубіжних так і вітчизняних вчених. Окремі аспекти проблеми інклюзивного розвитку висвітлено в працях українських науковців. Серед них слід відзначити: А. Базилюка (Базиліук & Жулин, 2013), Ю. Савельєва (Савельєв, 2017), Л. Федулової (Федулова, 2017) та інших. Однак, не зважаючи на увагу вчених до даної проблематики досягнути інклюзивного розвитку в Україні так і не вдається.

Метою статі є дослідження світового та європейського досвіду реалізації моделей інклюзивного розвитку, вивчення та узагальнення їх основних орієнтирів та індикаторів.

Основні результати дослідження. Сьогодні більшість провідних науковців переконані, що лише економічного зростання недостатньо, щоб говорити про ефективний розвиток держави. Досягнуті макроекономічні показники країни може свідчити про досягнення високого рівня розвитку, але при цьому значна частина населення не буде «включена» в процес створення ВВП, а відповідно й у розподіл суспільних благ та мати низькі доходи. Результатом цього є розшарування населення та бідність. Саме тому в світі основний акцент робиться на інклюзивну модель економічного розвитку.

Модель інклюзивного зростання основана на тому, що добробут суспільства є багатовимірним поняттям, його рівень не повинен вимірюватися лише стійкими темпами зростання реального ВВП і матеріальними доходами населення. Навіть країни, які мають однаковий рівень середніх доходів населення, можуть істотно відрізнятися за показниками «залученості» і «якості життя», тобто можливості мати роботу, доступності освітніх та медичних послуг, чистоти повітря і питної води, а також рівня соціального захисту і можливості участі кожної людини в житті суспільства (A. de Haan & Thorat, 2013).

Інклюзивний тип розвитку передбачає те, що держава зобов'язана надати можливість кожній людині повноцінно та в повній мірі реалізувати свій потенціал; бути активним та повноцінним членом суспільства; отримувати гідну оплату за результати своєї праці, що у свою чергу дає доступ до можливостей; рівний доступ до результатів праці, який передбачає рівномірний і достатній розподіл результатів праці між найманим працівником, підприємцем і державою через збалансований розмір заробітної плати, прибутків і податків; доступність до високоякісних освітніх і медичних послуг тощо. Серед основних ознак інклюзивної моделі розвитку слід зазначити наступне: скорочення бідності й нерівності; залученість населення до створення ВВП; забезпечення рівних можливостей для реалізації людського; права власності захищаються; функціонування ринків підтримується і регулюється державними інститутами; відкриття власного бізнесу спрощено. Загалом інклюзивний розвиток передбачає модель глобалізації, в умовах якої домінують вирівнюючі інструменти, що приводить до скорочення дисбалансів і рівномірному розподілу соціальних благ та економічного зростання загалом.

Інклюзивний тип економічного зростання визначено і в стратегії «Європа 2020», під яким розуміється розбудова економіки з досягненням високого рівня зайнятості для забезпечення соціальної та територіальної згуртованості (єдності). У Стратегії зазначено, що інклюзивне зростання включає в себе: повне використання трудового потенціалу, зниження бідності та її наслідків, розвиток соціальної залученості, усунення регіональних диспропорцій у Стратегії (Europe 2020, 2010).

В цілому модель інклюзивного розвитку передбачає, що в центрі уваги органів влади є людина і пріоритетними напрямками політики є підтримка їх життєдіяльності, включаючи культуру, освіту, охорону здоров'я, науку, працевлаштування, соціальне забезпечення, творчість. Головна мета економіки в цій моделі – забезпечити життєво важливі потреби кожної людини. Тобто основною ціллю регіональної політики є створення сприятливих умов для життєдіяльності як окремого громадянина, так і населення в цілому. Пріоритетом інклюзивного розвитку є підвищення якості життя населення за рахунок формування економіки з високою зайнятістю та суспільства з його мінімальним розшаруванням. В ідеалі інклюзивне зростання повинен надавати людям рівні можливості для реалізації свого людського потенціалу незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічного походження. Далі розглянемо декілька моделей інклюзивного економічного розвитку. Кожна з цих моделей має свої переваги і недоліки.

Американська модель – пріоритетом розвитку є забезпечення рівних можливостей для усіх членів суспільства (США, Китай). Ця модель є надзвичайно стимулюючою створює передумови для розвитку країни через інновації, проте вона не вирішує проблем бідності і розшарування населення за доходами. Так, рівень безробіття у США становить 5,6 % (8,7 млн осіб є безробітними, а 6,8 млн мають роботу з частковою зайнятістю). Якщо проаналізувати соціальні видатки державного бюджету США, то найбільшу частку у структурі видатків бюджету займають видатки на освіту – 35 %, на охорону здоров'я – 9 %, на соціальне забезпечення – 13% (Бирюков, 2017).

Концепція інклюзивного розвитку активно розробляється і в Китаї починаючи з 2011 року. Основною метою інклюзивного розвитку визначено: розповсюдження благ, які генеруються економічним зростанням, серед всіх верств населення, а також – досягнення балансу в

економічному і соціальному прогресі. Основою цієї моделі є розвиток людських ресурсів, досягнення повної зайнятості, підвищення кваліфікації працівників. Ідея інклюзивного зростання в Китаї передбачає відхід від моделі економічного зростання будь-якою ціною, незважаючи на витрати. Зміна політики: з відкритої економіки на внутрішні ресурси розвитку і їх більш гнучкий розподіл зумовлена тим, що іноземні інвестори мають власні інтереси, нерідко зовсім несумісні з інтересами країни-реципієнта, яка не отримує очікувані результати. На думку органів влади в процеси глобалізації наукового та інноваційного розвитку необхідно включатися на основі власних ідей і розробок, вирощувати власних лідерів на пріоритетних напрямках, змінити споживчий стиль взаємин із зарубіжними університетами, науковими центрами та ТНК (Грига & Тобілко, 2015). Тому вже в 2007 році перед урядом Китаю було поставлено завдання переходу до ендогенного інноваційного розвитку. Одним із пріоритетів інклюзивної моделі економічного зростання в Китаї є стимулювання внутрішнього попиту і споживання. За допомогою бюджетного стимулювання уряд країни зменшує залежність від зовнішнього попиту шляхом нарощування внутрішнього попиту.

Виділяють внутрішні і зовнішні аспекти моделі інклюзивного зростання в Китаї. Внутрішній аспект інклюзивного розвитку передбачає економічне зростання більш низькими темпами, з орієнтацією на показники ефективності, основний акцент робиться на інноваціях, які генеруються всередині Китаю, на екологічне виробництво і деякі інші аспекти. Зовнішній фактор досягнення інклюзивного зростання передбачає, перш за все, зміну зовнішньоторговельної політики. В експортній політиці акцент робиться на продукцію з високою доданою вартістю, на основі власних технологій. В імпорتنій політиці – посилення імпортозаміщення з акцентом на технології, вироблені в Китаї (Савельєв, 2017).

Європейська модель – орієнтується на рівність у доступі до результатів праці та їх рівномірного розподілу. Країни-члени ЄС демонструють високі показники економічного зростання і соціальних гарантій, розвинутості демократичних інституцій, рівня освіти та інноваційних технологій.

Особливістю політики ЄС стала відмова від безумовного дотримання одного з головних принципів ринкової економіки – вільної конкуренції на користь регульованої конкуренції. Таке коректування ринкових механізмів і «вільного ціноутворення» в ЄС спрямоване не лише на соціальний захист населення, але і на підтримку малого і середнього бізнесу, деяких галузей промисловості, сільськогосподарських виробників. В ЄС на перше місце виходить модель соціальної якості, яка визначає основні умови для розвитку суспільних відносин. Відповідно, соціальна якість розглядається у чотирьох вимірах людських спроможностей:

- 1) економічної безпеки (economic security), яка гарантує певний рівень життя;
- 2) соціального включення (social inclusion), що означає доступ до інституціонального та інфраструктурного контексту, а також «ступінь інтегрованості людей до різних інститутів і суспільних відносин»;
- 3) соціальної згуртованості (social cohesion), яка ґрунтується на спільних ідентичностях, цінностях і нормах, що забезпечують узгодженість взаємодій;
- 4) набуття повноважень і можливостей (empowerment), що означає або «здатність людей контролювати своє життя та наявність відповідних знань, вмінь і умов» для цього, або міру, наскільки суспільні відносини сприяють можливостям людини (Савельєв, 2017).

Політика соціального включення Європейського Союзу фокусується на нерівному доступі (або його відсутності) до ресурсів. Якщо в США політика соціального включення до системи освіти, ринку праці та громадських служб була спрямована, насамперед, на осіб, які через фізичні або ментальні обмеження не можуть брати участь у повноцінному житті, а визнання права рівних можливостей для таких осіб стало завершенням руху за громадянські права, коли в 1975 р. конгрес США прийняв федеральний закон (Individuals with Disabilities Education Act), який гарантував інклюзивну освіту, то в Європейському Союзі її метою було подолання бідності та тривалого безробіття. Окремо здійснюється підтримка тих, хто нездатний працювати, і яким гарантується достатній рівень добробуту (Савельєв, 2017).

Згідно норвезької моделі інклюзивного розвитку вільний ринок самостійно не може здійснити справедливий розподіл доходів і національних багатств. Необхідна рівновага між ринком і державним управлінням. Держава є відповідальною за розподіл багатств, прав і послуг. Соціальний захист стосується усіх громадян країни, а не лише бідних верств населення. Реалізується прогресивна система оподаткування, яка є важливим ефективним

засобом перерозподілу доходів. Регіони диференціюються, залежно від рівня промислового розвитку: менш розвинуті – одержують необхідне кредитування і зменшення податків. Цілі економічної політики спрямовані на підтримку необхідного економічного розвитку країни, введення механізмів протидії безробіттю. У країні існує єдина система реєстрації вільних вакансій, підготовки і перепідготовки кадрів на численних безкоштовних курсах. Освіта в країні є доступною для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального або етнічного статусу. Більшість шкіл державні, частка приватних становить не більше 2%. Кожний третій випускник школи продовжує навчання у вищому навчальному закладі, де воно є безкоштовним (Савельєв, 2017).

Висновок. Підсумовуючи вищенаведене слід зазначити, що трансформація моделі економічного розвитку, сприяння оптимізації і модернізації структури економіки, забезпечення рівностороннього розвитку економічних і соціальних сфер та всебічна підтримка людини, надання їй рівних можливостей для реалізації свого людського потенціалу, з включенням її у всі сфери життєдіяльності та прийняття рішень – все це визначає перехід до моделі інклюзивного розвитку. Слід зазначити, що саме інвестиції в освіту, вирішення соціальних, національних, культурних, демографічних, екологічних проблем, розвиток охорони здоров'я, науки сприятиме формуванню нової структури економіки, яка буде базуватись на принципах інклюзивності.

Література

1. Базиліук В., Жулин О. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.
2. Савельєв Ю.Б. Багатовимірна сучасність: соціальне включення в оцінці суспільного розвитку: монографія. К.: ВПЦ "Київський університет", 2017. 447 с.
3. Федулова Л.І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Проблемні питання економіки України та її регіонів*. 2016. №3(25). С. 56–65.
4. A. de Haan., Thorat S. Inclusive Growth: More than Safety Nets. International Development Research Centre, Ottawa; Jawaharlal Nehru University, New Delhi. *SIG working paper*. 2013. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/bdfd/07e464d167e95082761ec54551e8cd130f2a.pdf>.
5. Europe 2020. A strategy for smart sustainable and inclusive growth: // European Commission. 2010. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
6. Бирюков А. В. Інклюзивное развитие как ответ на вызов глобализации по-американски. URL: http://www.inesnet.ru/wp-content/mag_archive/2011_12/ES2011-12-biriukov.pdf.
7. Грига Ю., Тобілко А. Американський бюджет: з людьми і для людей. 2015. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2015/04/1/535675/>.

Reference

1. Bazylyuk, V., Zhuly'n, O. (2015). Inclusive growth as the basis of socio-economic development. *Economy and Transport Management*, 1, 19-29. (In Ukrainian)
2. Saveliyev, Y.B. (2017). Multidimensional modernity: social inclusion in the assessment of social development. Kyiv: Kyiv University. (In Ukrainian)
3. Fedulova, L.I. (2016). Inclusive innovations in the system of socio-economic development. *Economics of Ukraine and its regions: problematic issues*, 3(25), 56-65. (In Ukrainian)
4. A. de Haan, Thorat, S. (2013). Inclusive Growth: More than Safety Nets. International Development Research Centre, Ottawa; Jawaharlal Nehru University, New Delhi. *SIG working paper*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/bdfd/07e464d167e95082761ec54551e8cd130f2a.pdf>.
5. Europe 2020. A strategy for smart sustainable and inclusive growth. (2010). Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
6. Biryukov, A.V. (2017). Inclusive development as a response to the challenge of American globalization. Retrieved from http://www.inesnet.ru/wp-content/mag_archive/2011_12/ES2011-12-biriukov.pdf. (in Russian)
7. Hryha, Y., Tobilko, A. (2015). The US budget: with people and for people. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2015/04/1/535675/>. (In Ukrainian)